

SÅ SKAPADES DET SVENSKA FRILUFTSLIVET

NORMERNA SOM ÄN IDAG FORMAR PLANERINGEN

2017-01-26

Av: Ekologigruppen

Vad vi gör på vår fritid har en gång i tiden varit en viktig politisk fråga. Istället för att medborgarna skulle ägna sig åt ohälsosamma aktiviteter på kvällar och söndagar uppmuntrades friluftsliv och idrott. Än idag lever dessa gamla normer kvar i hur vi utformar stadsrum och grönområden, kanske är det dags att tänka om?

Som yrkesverksam landskapsarkitekt och planerare i en stad som växer så det knakar finns det sällan tid att sätta sig ner och reflektera över vilka värderingar och normer som styr oss i planeringen av våra grönområden. Den rådande friluftsdiskursen där folkhälsoperspektivet ofta ses som det yttersta argumentet för att bevara naturen ifrågasätts sällan.

Svenskar ser sig gärna som en naturälskande folk, åtminstone i teorin, kanske inte lika mycket som våra norska grannar, men ändå. Nordvästra Europa och den anglosaxiska världen har ett sätt att se på friluftsliv kopplat till natur som avviker från resten av världen. Kraftigt förenklat kan sägas att det som skiljer bland annat är de naturromantiska, naturvetenskapliga och de fysiskt aktiva friluftstraditionerna. I Sverige har friluftslivet dessutom medvetet formats av nationalistiska och fostrande krafter.

När vi planerar efter rådande friluftsnormer, utan att reflektera över var dessa har sitt ursprung och vilka värderingar som ligger bakom, kan det leda till att vi missar viktiga målgrupper. Humanekologerna Ebba Lisberg Jensen och Pernilla Ouis visar i sin forskning hur lätt det är att hamna i "vi och dom- tänkande" vad gäller exempelvis planering för nysvenskars kontakt med "den svenska naturen". En del antaganden som exempelvis att många invandrare skulle vara rädda för att vistas i den svenska naturen är en vanlig föreställning som inte finner stöd i forskningen.

Vi präglas av det landskap vi växer upp i och vi får alla med oss olika vanor hemifrån kopplat till friluftsliv och utevistelser i naturen. Här är till exempel jag på skogsutflykt med min pappa i början av 80-talet.

Det "svenska" friluftslivet tar form

Hösten 1919 antogs en provisorisk lag om åttatimmarsdag (alltså 48-timmars arbetsvecka eftersom lördagen också var en arbetsdag). Den utökade fritiden oroad myndigheter, politiker och folkbildare som såg framför sig att den skulle slösas bort på tivelaktiga aktiviteter som dans, alkohol, och "skräpkultur". Eller ännu värre, att den lönearbetsfria tiden skulle leda till ett passivt slöhetstillstånd. Friluftslivet var vid denna tid en aktivitet som främst var förbehållen män ur överklassen som hade tid och resurser att ge sig ut på stärkande strapatser i fjäll och vildmark. I och med industrialiseringen och den fortfarande pågående urbaniseringen gick förståelsen för vårt absoluta beroende av naturen och fungerande ekosystem förlorad. Naturen blev istället en lämplig arena för att tillbringa sin fritid i.

Bilden är från 1907, skidåkare i Tromsdalen, Norge. Foto: Andreassensamlingen, Perspektivet museum Tromsø. I tidskriften Fysisk fostran som utkom mellan 1914 och 1924 föreslogs skridsko- och skidåkning, tennis och fotvandring som lämpliga fysiska aktiviteter för kvinnor. Dessa aktiviteter var inte bara kroppsligt stärkande utan lät även den "kvinnliga charmen" komma till uttryck på bästa sätt (Eskilsson 2008).

Det uppfostrande friluftslivet

Fritidsutställningen "Fritiden" i Ystad 1936 mötte ovan nämnda farhågor. Att vara **aktiv** på fritiden var det överordnade budskapet på utställningen. Lämpliga fritidsaktiviteter var att bilda sig, skaffa sig en hobby, röra på sig, tävla, samla, bygga. Att bara ta det lugnt, och kanske vila, som en kan tänka sig att de flesta faktiskt behövde efter en 6-dagars arbetsvecka, lämnades det inte någon plats för i utställningen. Utställningen problematiserade inte heller att landets alla husmödrar inte hade någon klar gränsdragning mellan arbete och fritid. 1937 tillsattes en fritidsutredning och fritid blev i stort sett liktydigt med aktivt friluftsliv.

Det fanns en del av internationella arbetarrörelsen som argumenterade emot tidens arbetsetik och "kontroll" av den fria tiden. De menade att detta tjänade kommersialismens och kapitalismens intressen och skapade konstlade behov. I stället ville man se en helt annan uppdelning mellan arbete och fritid än vad vi har idag, för att kunna ägna sig åt vila och kontemplation, konst eller litteratur. Denna politiska falang blev aldrig tongivande i den svenska arbetarrörelsen. Uppfostringsideologer ägnade mycket möda åt att disciplinera det som ansågs vara underklassens farliga friluftsvanor. Jensen och Ouis pekar på de tydliga paralleller som går att se mellan den disciplinering som arbetarklassen utsattes för i början av 1900-talet och den integrationspolitik gentemot invandrare som genomdrivs i Sverige 100 år senare.

Rekreation och friluftsliv i en samtida kontext

Än idag finns det starka normer runt fritid och friluftslivet, att det ska gynna hälsan genom stärkande promenader och joggingturer i den välgörande grönskan. Platser för det sociala umgänget och för själva vilan kommer sällan upp på agendan.

I planeringen av våra tätortsnära grönområden och i samband med pågående förtätning av våra storstäder måste fler människor vistas på mindre ytor. Mångfunktionaliteten i våra grönytor måste rymma allt från dagvattenhantering till högkvalitativa och inkluderande mötesplatser. Ofta är detta samma ytor som lämpar sig för att bygga hus på och risken är att det som blir kvar är små och oländiga ytor som till exempel hållmarkshöjder eller sankta ytor.

Tantolunden på Södermalm är ett exempel på en grön mötesplats som är tillräckligt stor för att rymma både folkfest och utegym.

När vi planerar är det viktigt att tillgodose den mångfald av behov som finns i den gemensamma allmänrättsliga marken och se bortom egna kulturella preferenser. Det räcker inte med att bygga utegym och sätta upp informationsskyltar om naturen. Ett första steg är att faktiskt våga lägga resurser på medborgardialoger för att ta reda på vilka behov och funktioner som behöver tillgodoses för en mer rättvis friluftsplanning i våra grönområden med plats för både aktivitet och vila, möten och kontemplation.

Referenser

Det gröna finrummet (2014) Ebba Lisberg Jensen och Pernilla Ouis

Friluftshistoria (2008) Red: Klas Sandell och Sverker Sörlin (Lena Eskilssons kapitel Fritid och demokratisering)

Planera för friluftsliv (2010) Lars Emmelin, Peter Fredman, Ebba Lisberg Jensen, Klas Sandell

Läs mer

För mer inspiration om medborgardialog se Ekologigruppens [förra krönika](#) av Ellinor Scharin.